

811.131.1'373.7

811.134.2'373.7

811.163.41'373.7

<https://doi.org/10.18485/zivjez.2023.43.1.3>

Originalni naučni rad

Primljen 06/12/2023

Prihvaćen 16/12/2023

Marija Vujović*

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Doktorantkinja

***KONCEPTUALNO POLJE LJUBAVI U FRAZEOLOGIZMIMA
ITALIJANSKOG, ŠPANSKOG I SRPSKOG JEZIKA KOJI
SADRŽE KOMPONENTU OKO*****

Rad se bavi kontrastiranjem frazeologizama s komponentom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku, s ciljem utvrđivanja identičnosti, sličnosti i razlika na interlingvalnom nivou. Imajući u vidu visok frazemotivni potencijal somatske lekseme, istraživanje se ograničilo na samo jedno konceptualno polje - „ljubav“. Istraživanje je sprovedeno s ciljem da se ustanovi da li će predstavnici dve lingvokulturološke zajednice koje govore tipološki sličnim jezicima (italijanski i španski) konceptualizovati fenomene na sličniji način nego što to čine pripadnici srpke jezičko-kulturne zajednice, čiji je jezik tipološki udaljen. Inicijalna hipoteza bila je da će genetski srodniji jezici deliti više zajedničkih frazeoloških karakteristika u odnosu na genetski nesrodan jezik. U cilju sprovođenja istraživanja iz odgovarajućih opštih i frazeoloških rečnika ekscerpirana je građa koja je potom podvrguta kontrastivnoj i konceptualnoj analizi. Rezultati kontrastiranja pokazuju da pripadnici italijanske i španske lingvokulturne zajednice na sličniji način konceptualizuju ljubav u svojim somatskim frazeologizmima, ali i da srpski frazeološki fond beleži značajan broj slučajeva apsolutne elvivalencije, kao rezultat zajedničkog evropskog porekla frazema, kalkiranja ili poligeneze.

Ključne reči: kontrastivna frazeologija, ekvivalencija, ljubav, oko, italijanski, španski, srpski

* Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad; profditalianol2@gmail.com

** Rad je prethodno izložen, u skraćenom i nešto izmenjenom obliku, na Sedmom međunarodnom interdisciplinarnom skupu Konteksti na Filozofskom fakultetu u Novim Sadu, u decembru 2023. godine.

Uvod

Oči se, posle mozga, smatraju najsloženijim organom, a vid najznačajnijim od pet čula jer gotovo 90% informacija iz spoljnog sveta koje se prenose na ćelije ljudskog mozga dolaze preko očiju (Paeze 1988: 91). Čovek lišen vida neminovno gubi značajan deo kontakta sa realnošću, bez obzira na ono što (samo delom) mogu da mu kompenzuju druga čula.

Oči kao vizuelni perceptivni organi predstavljaju najekspresivniji deo lica, najdirektnije povezan sa psihom, kako zbog svoje fizičke blizine sa mozgom tako i zbog svoje transparentnosti. Oči su senzorni organi koji šalju stimulse iz okoline do centra rasuđivanja i zaslužne su, između ostalog, za pojavu emocija. Pogled je najefikasnije izražajno sredstvo, njime je moguće preneti unutrašnje emocije i želje za koje bi reči mogle dati samo približnu ideju. Neverbalna komunikacija može ne samo da pojača verbalnu, već može i da je zameni ili da joj protivreči, a najizraženija je u iskazivanju emocija. Drugim rečima, oči imaju sopstveni jezik. Socijalni psiholozi smatraju da vizuelni kontakt, kao najbrži način uspostavljanja odnosa, jeste najefikasnije sredstvo neverbalne komunikacije. Ovim kanalom prenose se misli, emocije, namere i različite druge informacije. Neverbalni elementi predstavljaju i do 80% sadržaja prenetog u jednoj interakciji. Poruka o osećanjima, namerama, percepcijama šalje se neprestano - namerno ili slučajno (Milićević 2018: 80). Cilj ovakve vrste komunikacije je dešifrovanje, dekodiranje znakova, tj. poruka koji se šalju, odnosno primaju jer neverbalni znakovi mogu odati ono što govornici žele da sakriju. Naime, tokom verbalne komunikacije čovek može da filtrira reči koje izgovara. To nije slučaj i sa jezikom očiju koji je nesvestan i koji je najčešće van naše kontrole, budući da istinitost neverbalne komunikacije nije pod kontrolom centralnog nervnog sistema.

Fraza „Oči su ogledalo duše“ pripisivala se Platonu, Ciceronu, Seneki, Leonardu da Vinčiju i Šekspiru. I naučne studije potvrdile su da pogled odražava čitavu čovekovu „istoriju“. Oči se konceptualizuju kao sjajna i glatka površina slična ogledalu, koja odaje utisak dubine, pa se kao odraz u ogledalu, u oku može pojaviti i slika, i čovekovo stanje i emocije (Milanović 2014: 388).

Među brojna osećanja koja se mogu izraziti očima (bes, strah, ljutnja, mržnja, prezir, radost, sreća, tuga, iznenađenje) spada i ljubav. Bez obzira na to da li se klasifikuje kao primarna ili sekundarna emocija, koncept, stanje uma ili reakcija, ljubav nema jednu, preciznu i opšteprihvaćenu definiciju. Osećanje ljubavi smatra se prijatnim osećanjem „koje subjekt oseća prema onom objektu koji doživljava izuzetno vrednim i koji smatra sastavnim delom svoga intimnog života“ (Milivojević 2008: 428). Kao jedan od najkompleksnijih i najapstraktnijih poj-

mov a ljubav obuhvata širok dijapazon značenja, ali se obično prvo pomisli na tzv. romantičnu ljubav, što i potvrđuje broj analiziranih frazema u korpusu. Obično se opisuje kao stanje jake privrženosti, naklonosti prema nekome, ali i zainteresovanost za želje i potrebe te osobe i briga o njoj. Povezanost očiju i ljubavi stoga je očigledna jer zahvaljujući očima ne samo da možemo da uživamo gledajući voljenu osobu, nego možemo i da pazimo na onoga ili ono što nam je najvažnije.

Oči su mesto na kome počinje ljubav. Ideja da se kroz pogled rađa ljubav, nekad i na prvi pogled, koja prodire do dna srca, kada se dve duše prepoznaju, javlja se još u antičkom svetu. Takođe, ljubav se vidi u pogledu zaljubljene osobe. U italijanskoj književnosti XIII veka, pesnici Slatkog novog stila pisali su da ljubav prolazi kroz oči. Topos ljubavi koja se rađa iz pogleda prisutan je još kod Kavalantija (sonet *Voi che per gli occhi mi passaste 'l core – 'Vi koja ste mi kroz oči proboli srce'*)¹. Pogled voljene gospe, kao strela koju baca i probada pesnikovo srce, izaziva gubitak razuma kod pesnika, ali takođe mu nanosi telesnu patnju i izaziva uzdisaje i bol. Uprkos tome, pesnik veliča pogled voljene žene (da' *vostr' occhi gentil*'). U Danteovoj poeziji (*Vita Nova*, poglavlja III, X, XI, XXI), pogled koji bi mu Beatriče uskratila bio je uzrok patnje pesnika, ali bez obzira na to Dante tvrdi da pogled gospe oplemenjuje čoveka i sve što ona pogleda, budući da u očima nosi Amora. U Petrarkinom *Kanconijeru* pesme u kojima se pojavljuje reč oko ili neki drugi pojam koji pripada istom semantičkom polju su mnogobrojne, npr. sonet III u kome pesnik objašnjava kako se zaljubio i nije mogao da se odbrani jer ga je Laurin pogled okovao (*quando i' fui preso, et non me ne guardai, chè i be' vostri occhi, donna, mi legaro*), a Amor je pronašao slobodan put do srca kroz oči (*et aperta la via per gli occhi al core*), ili LXI gde Petrarka blagosilja dan kad su ga vezala dva oka voljene gospe. I Mikelanđelo će često pisati o ljubavi. Čak i u dubokoj starosti neće uspevati da se odupre Amoru i lepim očima. Sunce će biti metafora za oči voljene (*cogli occhi di costei, anzo con sole*, Rime 40), one su odgovorne za zaljublivanje jer ljubav kroz oči ulazi u srce (Rime 8, 24, 30, 38, 54, 76), a pesnik ne može da živi bez pogleda voljenog bića (Rime 96).

Latini su govorili *Ubi amor ibi oculus* ('Gde je ljubav, tu je i oko'), a u rečnicima navedenim u odeljku Bibliografija, postoji više poslovice koje ukazuju na neraskidivu vezu između očiju i ljubavi, npr. u italijanskom: *Dove è l'amore, l'occhio corre* ('Gde je ljubav, oko trči'); *L'occhio va dove è già il cuore* ('Oko ide gde je već srce'); *L'occhio attira l'amore* ('Oko privlači ljubav'); *L'occhio chiama l'amore e la bocca i baci* ('Oko priziva ljubav a usta poljupce'); *Gli occhi sono la spia del cuore* ('Oči su odavalac srca'); *Dall'occhio si vede l'innamorato* ('Po oku se vidi ko je

1 Preводи u celom radu su autorkini.

zaljubljen’); L’amore è come le lacrime: nasce dagli occhi e cade nel petto (‘Ljubav je kao suze: rađa se iz očiju i pada na grudi’); Lontan dagli occhi, lontan dal cuore (‘Daleko od očiju, daleko od srca’). Španske i srpske paremije takođe dovode u vezu oči i ljubav, na različite načine i sa različitim porukama: El amor entra por los ojos (‘Ljubav ulazi kroz oči’); El amor por los ojos entra, y en el corazón se aposenta (‘Ljubav kroz oči ulazi, i useljava se u srce’); Por los ojos entra el amor y se mete en el corazón (‘Kroz oči ulazi ljubav i smešta se u srce’); Los ojos son el camino del corazón (‘Oči su put srca’); Los ojos son las puertas por donde el amor entra (Oči su vrata kroz koja ljubav ulazi’); Allá miran ojos donde quieren bien (‘Tamo gledaju oči gde vole’); Lo que los ojos no ven, el corazón no lo desea (‘Ono što oči ne vide, srce ne želi’); Ojos que no ven, corazón que no siente (‘Oči koje ne vide, srce koje ne oseća’), odnosno Jezik ljubavi nalazi se u očima; Oči zbore što im veli srce; Oči izdaju srce; Očima se ljubav kuje; Put do srca vodi preko očiju; Oko je prvi u ljubavi poklisar; Ako oko ne vidi, srce ne žudi; Što srce traži, to i oči; Daleko od očiju, daleko od srca; Za čim srce, za tim oči.

Teorijske postavke

Rad se bavi kontrastiranjem somatizama sa leksemom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku, pa stoga pripada oblasti kontrastivne frazeologije, poddisciplini kontrastivne lingvistike, koja za predmet proučavanja ima utvrđivanje postojećih sličnosti i razlika između frazeoloških sistema dva ili više jezika na svim nivoima njihovih struktura. Osnovna jedinica frazeologije jeste frazeologizam (frazem, frazeološka jedinica, idiom). Definiše se kao konstrukcija sačinjena od najmanje dve reči, koje udružene, kao ustaljene jezičke jedinice, stvaraju novu značenjsku celinu (Ašić 2011: 61), koja je kao takva prepoznatljiva govornicima jedne sociolingvističke zajednice. U ovom radu fokus je usmeren na frazeologizme u užem smislu, dok su frazeologizmi u širem smislu (poslovice, citati, krilatice, sentence, aforizmi, izreke i sl.), ostavljeni po strani.

Posebnu grupu frazema čine somatizmi, frazeološke jedinice koje u svom sastavu sadrže somatski konstituent, odnosno leksemu koja označava deo tela, organ ili telesnu tečnost. U poređenju sa ostalim frazeologizmima somatizmi čine izuzetno veliku i neizostavnu grupu u frazeološkom inventaru svih jezika „s obzirom na to da su referentne vrednosti njima obeležene inherentne svakom ljudskom biću“, pa stoga „ispoljavaju izrazitu produktivnost na semantičko-tvorbenom i asocijativnom planu“ (Štrbac 2012: 323).

Ekvivalencija predstavlja jedan od esencijalnih pojmova u interlingvalnom kontrastiranju frazeoloških jedinica, a iznalaženje frazeoloških ekvivalenata jed-

no je od krucijalnih problema međujezičkog poređenja. Kada govorimo o ekvivalenciji na sistemskom nivou, uobičajena je podela na apsolutnu, parcijalnu i nultu ekvivalenciju. Prema Korpas Pastor (2003: 206 – 207, 251, 253, 283), apsolutna (potpuna, totalna) ekvivalencija znači odsustvo razlika između frazema polaznog i ciljnog jezika na svim nivoima. Podrazumeva leksičku, semantičku i morfosintaksičku izomorfnju, ali i kongruenciju u komunikativno-funkcionalnom aspektu, i na nivou slikovitosti. Delimična (parcijalna) ekvivalencija ostvaruje se kada među frazeološkim jedinicama kontrastiranih jezika postoje neznatne razlike. Najčešće se javlja kada među frazeologizmima polaznog i ciljnog jezika postoji semantički identitet, ali među sastavnim elementima frazema postoje leksička, morfološka, sintaksička ili strukturna odstupanja. Nulta ekvivalencija znači da u frazeološkom fondu analiziranih jezika frazeološki izraz nema odgovarajući ekvivalent. Obično su ovakvi frazeologizmi proizvod idiosinkratičkog aspekta istorije, tradicije, etnografije ili kulture jednog naroda. Postoji još jedan fenomen: prividna ekvivalencija ili lažni frazeološki prijatelji. Reč je o postojanju strukturne i leksičke podudarnosti, ali nekongruentnosti na semantičkom planu. Lažni prijatelji se definišu kao parovi leksema iz dvaju jezika oblikom isti ili slični, a značenjski različiti.

Korpus i metod

Korpus za istraživanje ekscerpiran je iz opštih i frazeoloških jednojezičnih, dvojezičnih i trojezičnih rečnika navedenih u odeljku Izvori na kraju rada, kao i iz elektronskih izdanja dnevnih i nedeljnih novina, kako bi se dobila građa potvrđena u savremenoj jezičkoj praksi. Među brojnim frazemima koji u svom leksičkom sastavu imaju somatizam oko izdvojeni su i analizi podvrgnuti oni kojima se konceptualizuje ljubav. Polazni jezik bio je italijanski, a ciljni španski i srpski. Korpus je sačinjen od 96 odabranih frazeologizama sa somatskom leksemom oko, 31 u italijanskom, 36 u španskom i 29 u srpskom jeziku. Istraživanje je sprovedeno s ciljem da se ustanovi da li će predstavnici dve lingvokulturološke zajednice koje govore tipološki sličnim jezicima konceptualizovati fenomene na sličniji način nego što to čine pripadnici jezičko-kulturne zajednice čiji je jezik tipološki udaljen.

Primenom metode interlingvalne kontrastivne analize utvrđen je tip ekvivalencije između jednog broja frazeoloških jedinica iz korpusa (varijantne forme i semantički sinonimni frazemi nisu podvrgnuti analizi). Kontrastiranje je sprovedeno po formalnim i semantičkim kriterijumima kako bi se odredile identičnosti, sličnosti i razlike između frazeoloških jedinica triju jezika. U tu svrhu korišćen

je model koji postulira šest tipova ekvivalencije (Mrazović i Primorac 1964-65 navedeno kod Ristić 2013: 29-30): 1) apsolutna ekvivalencija – AE (podudaranje kontrastiranih frazema na leksičkom, morfosintaksičkom i semantičkom nivou); 2) parcijalna ekvivalencija sa morfosintaksičkim razlikama - PEMR (podudaranje frazema na leksičkom i semantičkom nivou, a nepoklapanje na morfosintaksičkom); 3) parcijalna ekvivalencija sa leksičkim razlikama - PELR (podudaranje frazema na morfosintaksičkom i semantičkom nivou, a odstupanje na leksičkom); 4) parcijalna ekvivalencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama - PEMLR (podudaranje kontrastiranih frazema samo na semantičkom nivou); 5) nulta ekvivalencija – NE (nepostojanje frazeološkog ekvivalenta u ciljnom jeziku); 6) lažni prijatelji – LP (podudaranje frazema na svim nivoima osim u semantici).

Korpus je bio podvrgnut i konceptualnoj analizi koja je imala za cilj da utvrdi način motivacije frazema kroz identifikaciju konceptualnih mehanizama koji leže u njihovoj osnovi, oslanjajući se na kognitivistički pristup jeziku Lejkofa i Džonsona (1980), budući da je ova vrsta analize najprikladnija za proučavanje značenja frazeoloških jedinica kroz postularanje konceptualnih metafora, konceptualnih metonimija i tipičnih scenarija, koji predstavljaju mehanizme uz pomoć kojih se konceptualizuju apstraktni pojmovi (Ristić 2011: 119).²

U pojedinim slučajevima upotreba navedenih frazema ilustrovana je primerima preuzetim iz dnevnih i nedeljnih novina na italijanskom, španskom i srpskom jeziku.

Analiza korpusa

Ljubav dugo trpi, blagotvorna je, ljubav ne zavidi, ljubav se ne gordi, ne
nadima se,
Ne čini što ne pristoji, ne traži svoje, ne razdražuje se, ne misli o zlu,
Ne raduje se nepravdi, a raduje se istini,
Sve snosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi.
Ljubav nikad ne prestaje, dok će proroštva nestati, jezici će zamuknuti, zna-
nje će prestati.
(Prva poslanica Sv. apostola Pavla Korinćanima, 13: 4-8)³

2 U radu su korišćene sledeće tipografske konvencije: frazemi su boldovani, u cilju boljeg isticanja; među jednostrukim navodnicima, u zagradi, dat je doslovan prevod italijanskih i španskih frazema na srpski; u nastavku je navedeno značenja frazema, zasnovano na objašnjenjima preuzetim iz rečnika nabrojanih u delu Izvori na kraju rada.

3 Izvor: https://svetosavlje.org/bogoslužbeni/sveto-pismo-8/3/#1kor_13

Koncept ljubavi verovatno je emocionalni koncept koji je najviše „metaforizovan“. Kao takav, on participira u metaforičkim domenima koji karakterišu ljudske odnose. Centralna metafora u sistemu ljubavi jeste pojam JEDINSTVA, imajući u vidu broj „različitih metaforičkih veza i leksičkih elaboracija o takvim izvornim domenima kao što su JEDINSTVO DVA KOMPLEMENTARNA DELA, VEZA i BLISKOST“ (Kevečeš 2004: 27). Sa kognitivnog aspekta, dakle, ljubav je konceptualizovana kroz brojne metafore i uključuje veoma različite domene: ljubav je bolest, ludilo, slepilo, fizička sila, hrana, dragocenost itd. (up. Lejkof 1993: 206-208; Kevečeš 2004: 26-27). Osim toga, pojam „ljubav“ nema precizno određenu definiciju ni jasno određene granice, već podrazumeva i druge fenomene. Stoga u ovoj analizi emocija „ljubav“ predstavlja „konceptualnu invarijantu semantičkog polja“ (Ristić 2018: 78), a kreće se u rasponu od privlačnosti, simpatije, interesovanja, zaljubljenosti, naklonosti, želje, požude, do poštovanja i pažnje.

U frazeologizmima triju jezika čest izvorni domen su oči, a ciljni domen ljubav⁴. Vid, tačnije oči, predstavljaju posebno bogat izvor pojmovnih metafora i metonimija. Prisustvo i vrsta emocija često se procenjuju ispitivanjem čovekovih očiju, što je u skladu s idejom da su oči „ogledalo duše“ (Kevečeš 1990: 173).

Ciljni domen „ljubav“ verbalizuje se u trima razmatranima jezicima putem sledećih frazema:

1a) it. **accarezzare con gli occhi** ('milovati očima')

1b) šp. **acariciar con los ojos (la mirada)** ('milovati očima (pogledom)')

1c) sr. **milovati pogledom**

Frazeološkim jedinicama realizuje se značenje: „gledati nekoga sa zadovoljstvom, ljubavlju, nežnošću“. Između italijanske i španske jedinice na morfosintaksičkom nivou uočava se strukturna istost, leksički su kongruentne i ostvaruju analogno značenje, pa se mogu podvesti pod slučaj AE. Srpski frazeologizam ima istovetnu značenjsku vrednost, pronalazimo istu sliku u osnovi, ali pokazuje neku vrstu leksičke varijacije, pa s druga dva uspostavlja odnos PELR. Sa stanovišta pragmatike, tri frazema karakterišu i ista dijafrekvencijska obeležja jer se svrstavaju u niskofrekventne jedinice.

4 S aspekta kognitivne lingvistike metafora je kognitivni mehanizam kojim se jedan iskustveni domen (izvorni domen) delimično pojmovno preslikava na drugi iskustveni domen (ciljni domen), pri čemu se drugi domen delimično razume kroz prvi budući da je obično izvorni domen konkretan, čulno saznatljiv i iskustveno bliži, a ciljni apstraktan, čulno nesaznatljiv i saznavno kompleksniji (Lejkof 1993: 206-207; Klikovac 2004: 11-14). Sam domen „predstavlja koherentan sistem pojmova povezanih na određeni način koji služi za razumevanje pojedinačnih leksičkih pojmova“ (Filipović-Kovačević 2013: 55).

*Sì, perché lui guarda giù, guarda nelle telecamere, accarezza tutti con gli occhi. I papi che abbiamo conosciuto, sapevano accarezzare con gli occhi.*⁵

2a) it. **amare qualcuno come la luce degli occhi** ('voleti nekoga kao svetlost očiju')

2b) šp. **querer a alguien como los ojos de la cara** ('voleti nekoga kao oči lica')

2c) sr. **voleti nekoga kao oči u glavi**

Frazemi triju promatranih jezika konotiraju značenje: „gajiti naklonost i ljubav prema nekome, voleti iznad svega, ophoditi se prema nekome sa posebnom brigom i pažnjom“. Španska i srpska frazeološka jedinica predstavljaju semantičke ekvivalente italijanskoj, ali se tri frazema razlikuju u formalnom aspektu, te stoga ostvaruju odnos parcijalne ekvivalencije. Između italijanskog i španskog frazema na morfosintaksičkom planu primećuje se strukturna sličnost, a jedinice se razlikuju po upotrebi leksičkih komponenti, pa ostvaruju odnos PELR. U odnosu na italijanski, srpski frazem se razlikuje po upotrebi predloga i lekseme, pa se tip ekvivalencije na interlingvalnom nivou određuje kao PEMLR. Dok se kod španskog i srpskog frazema ljubav prema dragoj osobi poredi sa celim okom, u slučaju italijanskog idioma fokus je na jednom delu oka – zenici, koja propušta svetlost. Frazeološke jedinice motivisane su istom konceptualnom metaforom: LJUBAV JE DRAGOCENOST (up. Kevečič 2004: 27), budući da se u sva tri jezika na sličan način aludira na ljubav i brigu s kojom se prema nekom ophodimo jer se oči doživljavaju kao najvredniji čovekov organ. Dakle, nastanak frazema motivisala je sema vrednosti, koja je „proistekla iz značaja koji organi čula vida imaju za ljudsku egzistenciju“ (Štrbac i Štanski 2017: 104).

3a) it. **avere occhi solo per** ('imati oči samo za')

3b) šp. **tener ojos solo para** ('imati oči samo za')

3c) sr. **imati oči samo za**

Frazeološke jedinice razmatranih jezika imaju analogno značenje: „biti fasciniran kime, pokazivati naklonost isključivo prema jednoj osobi, razmišljati samo o njoj, kao da niko drugi ne postoji“ i mogu se okarakterisati kao AE imajući u vidu kongruentnost morfosintaksičkih struktura i poklapanje na leksičko-semantičkom planu. Frazeologizme triju jezika karakteriše isti motivacioni mehanizam, odnosno ista pozadinska slika u kojoj zaljubljena osoba tokom jedne faze zaljubljenosti prolazi kroz određeno stanje u kome postaje slepa za sve drugo osim za predmet svoje ljubavi, a koja se može definisati kao manifestacija neke vrste bolesti ili neki oblik ludila, pa postilirane pojmovne metafore glase: LJUBAV JE BO-

5 (Da, jer gleda dole, gleda u kamere, miluje sve pogledom. Pape koje smo poznavali znali su da miluju pogledom). <https://primabergamo.it/attualita/dieci-anni-fa-lelezione-di-papa-francesco-donmignani-un-nuovo-mose/> (17.07. 2023.)

LEST, LJUBAV JE LUDILO (Kevečeš 2004: 26, 74), ili LJUBAV JE SLEPILO.

Italijanska i španska frazeološka jedinica imaju svoje značenjske ekvivalente na intralingvalnom planu: it. **non avere occhi che per** ('nemati oči osim za') i šp. **no tener ojos más que para** ('nemati oči ni za šta sem').

*Carlos Alcaraz vince il Madrid Open ma ha occhi solo per lei: il dolcissimo abbraccio che emoziona tutti.*⁶

*¿Alguna vez te has preguntado cómo hacer hechizos de amor para enamorar a un hombre del que estás profundamente enamorada? En unCOMO te vamos a enseñar algunos rituales efectivos para hacer que esa persona piense en ti y solo tenga ojos para ti.*⁷

4a) it. **custodire come la pupilla degli (dei propri) occhi** ('čuvati kao zenicu (svojih) očiju')

4b) šp. **guardar como la niña de (sus) ojos** ('čuvati kao zenicu (svojih) očiju')

4c) sr. **čuvati kao zenicu (svojih) očiju (oka svoga)**

Komparativni somatski frazemi triju razmatranih jezika izražavaju isto značenje: „postupati prema nekome s najvećom brigom i ljubavlju, čuvati kao nešto najdragocenije, najpažljivije što se može“. Frazeološke jedinice kongruentne su u konstitutivnim elementima, semantičkoj realizaciji i morfosintaksičkoj strukturi, pa stoga upostavljaju odnos apsolutne prevodne ekvivalencije. Frazemi su motivisani istom metaforom u pozadinskoj slici, gde se voljena osoba poredi sa najvećim blagom, zenicom oka, vidom, pa se zato čuva najbrižljivije što se može. Kao što kapak štiti zenicu, tako se i voljena osoba brižno čuva. Somatska leksema u izvornom domenu konceptualizovana je kao DRAGOCEN/VREDAN OBJEKAT, a emocija u ciljnom domenu izražena je u konceptualnoj metafori LJUBAV JE ČUVANJE DRAGOCENOSTI (Ristić 2013: 161).

Gorepomenuti frazemi pripadaju grupi biblizama, preciznije, vode poreklo iz Starog Zaveta: 5 Moj 32:10 („...uči ga i čuva kao zjenicu oka svojega“), Ps 17:8 („Čuvaj me kao zjenicu oka; sjenom krila svojih zakloni me“), PrS 7:2 („Čuvaj zapovijesti moje i bićeš živ, i nauku moju kao zjenicu očiju svojih“), Zah 2:8 („... jer ko tiče u vas, tiče u zjenicu oka njegovu“). Upravo ovakvo poreklo moglo bi biti razlog postojanja apsolutne ekvivalencije na interlingvalnom planu.

6 (Karlos Alcaras osvaja Madrid Open ali ima oči samo za nju: nežan zagrljaj koji je sve ganuo) <https://tuttonotizie.eu/2023/05/08/carlos-alcaraz-vince-il-madrid-open-ma-ha-occhi-solo-per-lei-il-dolcissimo-abbraccio-che-emoziona-tutti/> (27.06.2023.)

7 (Da li si se nekada zapitala kako da baciš ljubavne čini kako bi se zaljubio muškarac u koga si duboko zaljubljena? U unCOMO ćemo te naučiti nekim efikasnim ritualima da nateráš tu osobu da misli na tebe i da ima oči samo za tebe <https://www.mundodeportivo.com/uncomo/artes/articulo/hechizos-de-amor-para-enamorar-a-un-hombre-como-hacerlo-52061.html> (27.06.2023.)

U italijanskom jeziku figurira frazem: **amare qualcuno più che la pupilla degli occhi** ('voleti nekoga više nego zenicu očiju'), dok španski frazem ima i varijantne oblike koji kolociraju uz glagole šp. *cuidar*, *mimar*, *querer* ('paziti, maziti, voleti'), a u srpskom uz glagole *gledati*, *paziti* i *voleti*. Frekventan u upotrebi je srpski frazem **čuvati kao oči u glavi**.

*Majku je prerano izgubila, ali je otac čuva kao zenicu oka: Čerka naše sportistkinje izrasla u lepoticu*⁸

5a) it. **essere l'occhio destro di qualcuno** ('biti nečije desno oko')

5b) šp. **ser el ojo (ojito) derecho de alguien** ('biti nečije desno oko (okce)')

5c) sr. /

Italijanska i španska frazeološka jedinica konceptualizuju sledeće značenje: „biti izuzetno važna osoba za nekoga, predmet ljubavi i obožavanja, biti nečiji ljubimac“ i uspostavljaju odnos AE budući da imaju isto značenje, isti leksemski sastav i morfosintaksičku strukturu i identičnu sliku u semantičkom talogu. Španski frazem osim navedenog konotira i značenje: „biti nečija osoba od poverenja“. U srpskom frazeološkom fondu ne postoji odgovarajući ekvivalent. Semantika frazema romanskih jezika motivisana je kulturnom konotacijom koju ima pridev „desno“, gde je ono što je desno pozitivno konceptualizovano. Dakle, kao pozadinski okvir navedene frazeološke jedinice imaju orijentacionu pojmovnu metaforu DESNO JE DOBRO/LEVO JE LOŠE. U egipatskom hijeroglifskom sistemu, ući znači otići na desnu stranu, a izaći otići na levu, što u orijentaciji i prema severu odgovara pojavi rođenja i smrti (Sirlot 2018: 371). Gledajući na sever, sa desne nalazi se istok (mesto gde sunce izlazi), a levo zapad (mesto zalaska sunca). Dakle, desno je istok, svetlost i život, a levo zapad, tama i smrt. Desna strana se takođe poistovećuje sa svesnim, budućnošću, otvorenim, evolucijom, normalnim i legitimnim, dok se leva strana vezuje za nesvesno, prošlost, potisnutost, abnormalnost, involuciju i nezakovitost. Leva strana je zona porekla, a desna zona rezultata (ibid). Buitrago (2007: 279) objašnjava kako je u španskoj, ali i u drugim mediteranskim kulturama prisutan ovaj dualizam gde se, „levo“ vezuje za ono što je loše, dok „desno“ upućuje na ono što je pozitivno: *levantarse con el pie derecho* ('ustati na desnu nogu'), *ser la mano derecha (el brazo derecho) de alguien* ('biti nečija desna šaka (ruka)'), u značenju „biti nekome koristan asistent ili saradnik“, *entrarle a alguien por el ojo derecho* ('ući kroz desno oko nekom'), u značenju „biti drag nekome, dopadati se nekome“. Autor podseća da je još Artemidor iz Efesa, pisac iz drugog veka nove ere, tvrdio da desno oko označava sina, oca ili brata, a levo kćerku, majku ili sestru, i da se

8 <https://lepaisrecna.mondo.rs/Lifestyle/Poznati/a58286/Cerka-pokojne-Snezane-Peric-Pantic.html> (17.07.2023.)

muški element identifikuje sa pozitivnim, a ženski sa negativnim. Hrišćanstvo je doprinelo konsolidaciji ovakvih konotacija „desnog“ i „levog“: „... I Koji se vazneo na nebesa i sedi sa desne strane Oca.“ (Nikejski Simbol Vere; up. Mk 16:19). Nadalje, metafora DESNO JE DOBRO predstavlja vrstu horizontalnog mapiranja (za razliku od vertikalnog GORE JE DOBRO, DOLE JE LOŠE) jer dešnjaci imaju tendenciju da povezuju desno sa pozitivnim, a levo sa negativnim idejama, dok će levoruki povezivati pozitivne attribute sa levom stranom prostora. Ako je metafora DESNO JE DOBRO postala dominantna u većini kultura, to je zato što je dešnjaka mnogo više od levorukih (Kzasanto 2009: 365). Osim toga, u španskom jeziku reč *derecho* ima dva značenja: „desno“ i „pravo“, dok u italijanskom reč *sinistro* znači: „levo“ i „nesreća, katastrofa“.

*Sí, las niñas son el ojito derecho de sus padres*⁹

6a) it. **essere la pupilla degli occhi di qualcuno** ('biti zenica nečijih očiju')

6b) šp. **ser la niña de los ojos de alguien** ('biti zenica nečijih očiju')

6c) sr. **biti zenica nečijih očiju (nečijeg oka)**

Dati frazemi imaju identičnu semantičku vrednost: „biti posebno draga i važna osoba za nekoga“. Kontrastivnom analizom konstatovan je odnos AE, usled kongruencije na svim nivoima: u morfosintaksičkoj strukturi, izboru leksičkih elemenata, i realizaciji ciljnog semantičkog sadržaja. Konceptualna analiza prikazana kod frazema **čuvati nekoga kao zenicu oka** može se primeniti i na ovu grupu frazema. U italijanskom korpusu postoji i frazem: **essere la persona cara come la luce degli occhi** ('biti osoba draga kao svetlost očiju').

7a) it. **fare gli occhi di tortora** ('praviti oči grlice')

7b) šp. /

7c) sr. **gledati kao tetreb**

Navedeni frazemi ostvaruju značenje: „gledati sa zaljubljenim izrazom lica“. Italijanska i srpska frazeološka jedinica divergentne su na svim kontrastiranim nivoima osim semantičkog, pa uspostavljaju odnos PEMLR. Ipak, odlikuje ih prisustvo zoonimske komponente, preciznije ornitonimskog konstituenta, premda srpska jedinica u svom sastavu ne sadrži somatizam. Frazeologizmi posmatranih jezika imaju isto konotativno značenje i bez obzira na nekongruentnosti izražavaju ideju da se ljubav prepoznaje u očima, u pogledu zaljubljene osobe, koji se poredi sa ptičijim. Razlikuju se i u distribuciji i učestalosti upotrebe jer sa stanovišta pragmatike italijanska frazeološka jedinica spada u niskofrekventne. U španskom frazeološkom fondu ne egzistira odgovarajući ekvivalent.

9 (Da, devojčice su desno oko svojih očeva).

https://www.elespanol.com/ciencia/investigacion/20170527/219228076_0.html (17.07.2023.)

8a) it. **fare gli occhi dolci a qualcuno** ('praviti slatke oči nekome')

8b) šp. **poner los ojos tiernos a alguien** ('staviti nežne oči nekome')

8c) sr. /

Kontrastirane frazeološke jedinice ostvaruju isto značenje: „gledati neku osobu s ljubavlju i zavodljivo, pokazivati interesovanje ili pokušavati pridobiti njenu naklonost“. Između italijanske i španske frazeološke jedinice uspostavlja se odnos PELR, kao posledica leksičke divergencije koja postoji na interlingvalnom nivou. Kod dva frazema uočava se slična slika sa istom konotativnom vrednošću u osnovi. U srpskom jeziku ne postoji adekvatan somatski frazeologizam, već se transponovanje značenja mora postići pomoću upotrebe nefrazeološkog izraza nežno, zaljubljeno gledati nekoga. Italijanski frazeološki korpus beleži frazem **fare l'occhio pio** ('praviti pobožno oko') kojim se konotira vidljivo iskazivanje ljubavi, nežnosti i želje, pa predstavlja semantički sinonim navedenom italijanskom frazeologizmu. U španskom u upotrebi je i varijantni oblik **mirar con ojos tiernos** ('gledati nežnim očima').

Sličnu semantičku vrednosti ispoljavaju i frazemi **poner ojitos a alguien** ('stavljati okice nekome') i **hacer una caída de ojos** ('praviti pad očiju'), koji znače „upućivati zaljubljene, zavodljive poglede, flertovati očima“. Kada je u reč o srpskim frazemima, ideju koketiranja i očijukanja izražava frazeološka jedinica **(za)igrati oči nekome**.

*Cinema: occhi dolci tra JLo e Ben Affleck alla premiere di "Marry Me"*¹⁰

9a) it. **fare l'occhio da (di) pesce morto** ('praviti oko mrtve ribe')

9b) šp. **poner ojos de cordero degollado** ('staviti oči obezglavljenog jagnjeta')

9c) sr. /

Frazemi romanskih jezika znače: „gledati poluotvorenih očiju, sneno i žudno, imati pogled osobe koja je (nesrećno) zaljubljena“. Uprkos istoj semantičkoj realizaciji frazeološke jedinice italijanskog i španskog zbog nepoklapanja na leksičkom i formalnom nivou grade odnos PEMLR. Dovedi smo ih u vezu jer se u pozadini frazema prepoznaje ista iskustvena slika - slika odsutnog pogleda uginule životinje koja denotira zaljubljenju osobu. U srpskom frazeološkom fondu nije identifikovan odgovarajući frazeološki ekvivalent. Španski jezik poznaje i varijantne oblike frazema: **ojos de carnero (ternero) degollado** ('oči obezglavljenog ovna (teleta)') koji kolociraju uz glagole **tener** ('imati') ili **mirar con** ('gledati sa').

10 (Bioskop: nežni pogledi između Džeji Lo i Bena Afleka na premijeri "Ti si taj") <https://www.la-presse.it/spettacoli/2022/02/09/cinema-occhi-dolci-tra-jlo-e-ben-affleck-alla-premiere-di-marry-me/> (27.06.2023.)

Italijanski i španski frazemi su polisemični. Italijanska jedinica označava osobu sa bezizražajnim, praznim i maglovitim pogledom. Španska, češće nego zaljubljenju, imenuje melanholičnu osobu tužnog izraza lica i rezigniranog pogleda, ali opisuje i osobu koja pogledom želi da izazove sažaljenje ili samilost, onog ko se pretvara da je nevin, onog ko se, iako je kriv, pretvara da je žrtva (Buitrago 2007: 514).

10a) it. **fare l'occhio di triglia** ('praviti oko trlje')

10b) šp. /

10c) sr. /

Frazeološka jedinica ima analognu semantičku realizaciju kao i **fare l'occhio da (di) pesce morto**: „nežno, sneno, čežnjivo i zaljubljeno gledati nekoga, upućivati sladunjave poglede“. Dvojezični rečnici romanskih jezika daju različite predloge za prevod ove jedinice. Jedan od njih je, prema rečniku Grande Dizionario Hoepli (Italiano-Spagnolo), **poner los ojos en blanco** ('staviti oči na belo'), koji figurira u dva konceptualna domena: prevrtanje očima tako da se vide samo beonjače u španskom jeziku opisuje začuđenost, zapanjenost i iznenađenje, ali i zadržavanje, očaranost nekim. U svojoj drugoj semantičkoj realizaciji približava se značenju italijanskog frazema, ali i nije njegov apsolutni semantički ekvivalent. Isti rečnik (Spagnolo-italiano) nudi i frazem **hacer una caída de ojos** ('praviti pad očiju'), mimički frazeologizam koji opisuje ženu čiji kapci padaju, tj. koja trepće u cilju flertovanja i zavođenja muškarca¹¹. Elektronski izvori¹² navode frazeologizam **mirar con ojos de brótola** ('gledati očima tabinje') koji predstavlja ne samo značenjski ekvivalent italijanskoj jedinici, već i u svom leksičkom sastavu sadrži ime ribe, što dočarava istu sliku na kojoj je značenje frazema izgrađeno. Ipak, ovaj frazem nije dokumentovan u konsultovanim rečnicima.

11a) it. **guardare (vedere) di buon occhio** ('gledati (videti) od dobrog oka')

11b) šp. **mirar (ver) con buenos ojos** ('gledati (videti) dobrim očima')

11c) sr. **(po)gledati dobrim (lepim) okom (očima)**

Tri frazema leksikalizuju značenje: „gajiti simpatiju ili poštovanje prema nekome, biti mu naklonjen, rado ga videti“. Italijanska i španska frazeološka jedinice odgovaraju u pogledu leksičkih elementa i semantičkog sadržaja, ali imaju neznatnu varijaciju u formalnoj strukturi: razlika između italijanskog i španskog frazema ogleda se u upotrebi predloga i različitog broja imenice, što odnos među

11 U španskom jeziku postoji frazeološka jedinica tener ojos de alcoba ('imati oči spavaće sobe'), koji je markiran kao kolokvijalan i koji bi odgovarao italijanskom: avere gli occhi da camera da letto ('imati oči spavaće sobe'), kojima se opisuje zavodljiv pogled koji iskazuje seksualnu želju. Oba frazema mogla bi voditi poreklo od engleskih idioma: bedroom eyes ili come-to-bed eyes.

12 https://cvc.cervantes.es/lengua/biblioteca_fraseologica/r2_baran/repertorio_2_09.htm

njima određuje kao odnos PEMR. Srpski frazem u odnosu na italijanski prikazuje asimetriju formalne prirode (upotreba drugačijeg predloga/padeža), pa s njima takođe gradi odnos PEMR. Isto važi i kada su frazemi upotrebljeni u odričnom obliku. Srpska frazeološka jedinica, u poređenju sa frazemima romanskih jezika, divergentna je po stilsko-pragmatičkim i upotrebnim karakteristikama budući da je ređe u upotrebi. Tri frazema su nastala idiomatizacijom koja se zasniva na pojmovnoj metafori: NAČIN GLEDANJA JE NAČIN (PR)OCENE (Kazadei 1997: 112). Mršević-Radović (1987: 54-55) smatra da je frazem tautološka konstrukcija nastala ekspanzijom glagola pomoću imenice, gde u poziciji obaveznog atributa pridev dobar motiviše značenje frazema u primarnoj frazeologizaciji. Dakle, pozitivan semantički sadržaj motivisan je pridevskom komponentom kao obaveznim determinatorom somatizma (Štrbac i Štasni 2017: 105).

*Stiamo parlando di Francesco Moser, il papà di Ignazio che non sembra vedere di buon occhio la futura nuora ...*¹³.

*Por mirar con "buenos ojos" al marido ajeno fue asesinada mujer en Sorocaima*¹⁴

12a) it. **mangiare (divorare) con gli occhi** ('jesti (proždirati) očima')

12b) šp. **comerse (devorar) con los ojos** ('jesti (proždirati) očima')

12c) sr. **jesti (proždirati) očima**

Semantika frazeologizama ista je u sva tri jezika: „čežnjivo i lakomo gledati nekoga, osećati i pokazivati u pogledu ljubav i strasnu želju za nekim“. Frazeološke jedinice su istoznačne, koriste iste leksemске konstituente, poklapaju se u sintaksičkoj strukturi i realizuju isti koncept, te je tip ekvivalencije među njima određen kao apsolutni. Frazeologizme koji „otkrivaju pozitivan emocionalni odnos najčešće ostvaren kao strasna želja ili žudnja“ motiviše fiziološka aktivnost (Štrbac i Štasni 2017: 99). Jedinice dele i istu, „gastronomsku metaforu“, prema kojoj se atraktivna osoba „doživljava kao slastan zalogaj“ (Hrnjak 2018: 352). Semantika frazema zasniva se na pojmovnim metaforama: LJUBAV JE GLAD, ŽUDNJA/ŽELJA JE GLAD, PREDMET LJUBAVI JE HRANA, ŽELJA JE HRANA, ŽELJA JE KONZUMIRANJE.

Apsolutna ekvivalencija koja postoji na interlingvalnom nivou mogla bi biti posledica zajedničkog porekla frazema. Paskual Lopes (2006) kao mogući izvor

13 Govorimo o Frančesku Mozeru, Ignacijevom ocu koji izgleda da ne gleda dobrim okom na buduću snaju... (<https://www.today.it/gossip/vip/papa-ignazio-moser-matrimonio-cecilia-rodri-guez.html>) (17.07.2023.)

14 Zato što je gledala „dobrim očima“ u tuđeg muža, ubijena je žena u Sorokaimi (https://elsiglo.com.ve/2022/05/31/por-mirar-con-buenos-ojos-al-marido-ajeno-fue-asesinada-mujer-en-sorocaima/#google_vignette) (17.07.2023.)

navodi klasičnu književnost, tačnije latinske izraze *oculis comedere* ('jesti očima') i *oculis deuorare* ('proždirati očima').¹⁵

Frazeološki fondovi razmatranih jezika beleže i varijantne oblike navedenih jedinica: it. **bere con gli occhi** ('piti očima'), šp. **tragarse con los ojos** ('gutati očima'), sr. **(pro)gutati, ispijati i pozobati okom (očima)**, koji se s aspekta pragmatike na unutarjezičkom nivou razlikuju po dijafrekvencijskim obeležjima.

*Skupljala je loptice Rafaelu Nadalu: Španac je gutao očima, a ko da ga krivi!*¹⁶
*GUTALA GA JE OČIMA! Čerka Pepa Gvardiole nije skidala pogled sa zvezde Manchester sitija - šta će zbog ovoga reći PONOSNI otac?!*¹⁷

13a) it. **mettere gli occhi su** ('staviti oči na')

13b) šp. **poner los ojos en** ('staviti oči na')

13c) sr. **baciti oko na**

Semantika frazeologizama je sledeća: „gledati pažljivo i uporno nekoga s interesovanjem, željom i naklonošću, s ciljem da se pridobije“. Frazeme romanskih jezika na interlingvalnom planu karakteriše odnos AE, kao posledica kongruentnosti na svim nivoima: leksičkom, semantičkom i strukturno-formalnom. Značenjski ekvivalent na srpskom jeziku glasi **baciti oko na**, koji s italijanskim i španskim frazemom gradi odnos PEMLR. U pitanju je frazem nešto drugačijeg leksemskog sastava, koji izražava potpuno suprotnu ideju od frazeoloških jedinica romanskih jezika. Dok kod frazema italijanskog i španskog ljubav i želja impliciraju odsustvo kretanja, odnosno statičnost, u slučaju srpske jedinice postulirana je metafora: LJUBAV JE KRETANJE. Inače, dati srpski frazeologizam ima svoj apsolutni ekvivalent u španskom: šp. **echar el ojo a alguien** ('baciti oko na nekoga').

U upotrebi su i varijantne forme it. **piantare, ficcare, porre, mettere, fissare gli occhi addosso a** ('zabiti, zabosti, položiti, staviti, fiksirati oči na'), i šp. **clavar, enclavar los ojos en** ('prikovati oči na') i **tener los ojos (el ojo) puestos en** ('držati oči (oko) stavljene na').

15 Izrazi su prisutni u sledećim delima: Kod Marcijala (Epigrammata, 1, 96, 12) frazem nosi sa sobom snažnu seksualnu konotaciju: „sed spectat oculis deuorantibus draucus“ ('ali gleda proždirajućim očima u sportiste'). U Kodeksu cara Justinijana (Codex, 21, 5, 6): „Quod emere non poterat, oculis deuorare“ ('Ono što nije mogao da kupi, proždirao je očima'). I opet kod Marcijala (Epigrammata, 9, 59, 3), frazemom se ispoljava želja za nečim za čim se žudi, a ne može se priuštiti. U navedenom delu jedan od aktera krijući svoje siromaštvo gleda u robove sa namerom da ih kupi, iako to nije bilo moguće: „inspexit molles pueros oculisque comedit“ ('pregledao je nežne dečake i jeo ih je očima').

16 <https://www.topvesti.rs/c/rNDPToUBTu04MXgQ1rDt/2022-12-26/skupljala-je-loptice-rafaelu-nadalu-spanac-je-gutao-ocima-a-ko-da-ga-krivi-danas-prelepa-maja-ovako-izgleda-foto>

17 <https://svetionik.com/6378554>

*Ilaria Caprioglio, sindaca più sexy d'Italia. Berlusconi ha messo gli occhi su di lei.*¹⁸

*Gianluca Vacchi ha puesto sus ojos en Galilea Montijo. Parece que el millonario italiano Gianluca Vacchi ya se olvidó de la colombiana Ariadna Guitérrez, y ha puesto su mirada en la mexicana Galilea Montijo.*¹⁹

*Kad nema Melanije: Tramp bacio oko na prvu damu Argentine.*²⁰

14a) it. **non togliere gli occhi da** ('ne skidati oči sa')

14b) šp. **no quitar los ojos de** ('ne skidati oči sa')

14c) sr. **ne skidati oči sa**

Frazeologizmi realizuje značenje: „netremice promatrati nekoga s posebnim zanimanjem, ispoljavati snažnu privlačnost, divljenje ili želju“. Budući da korrespondiraju u izboru leksičkih komponenti i formalnoj strukturi, i da imaju istu sliku u osnovi i isti motivacioni mehanizam, odnos među njima se određuje kao odnos AE. Frazemi su višeznačni u sva tri jezika i pored ljubavi izražavaju i nadzor, pa uspostavljaju odnos apsolutne ekvivalencije u polisemiji.

Posmatrani frazemi dele istu konceptualnu metaforu u ciljnom domenu: INTERESOVANJE/ŽELJA JE PRAĆENJE NEKOG OBJEKTA (Ristić 2013: 159). Prisutna je još jedna pojmovna metafora GLEDANJE JE DOPADANJE. U navedenim primerima ljubav se shvata kao odsustvo ili nemogućnost kretanja. Zaljubljeni posmatrač kao da je blokiran i nije u stanju da usmeri pogled ka nekoj drugoj osobi. Navedeno je u suprotnosti sa frazemom baciti oko na kojima se takođe leksikalizuje fenomen ljubavi, ali pretpostavlja kretanje.

Postoje i varijantni oblici frazema: it. **non levare gli occhi di dosso a** ('ne pozidatioči sa'), šp. **no quitar (el) ojo de** ('ne skidati oka sa'), **no quitar el ojo (los ojos) de encima a** ('ne skidati oka (očiju) sa'), **no perder (el) ojo a** ('ne gubiti oka sa'), sr. **ne spuštati oka (očiju) sa** i **ne skrenuti (skinuti, otkinuti, otkidati) oči od nekoga**, koji na unutarjezičkom planu ne dele ista dijasistemska obeležja, već se sa stanovišta pragmatike mogu posmatrati kao dijatopijski, dijafrekvencijski ili dijakulturološki varijetetni oblici.

18 Ilarija Kaprioljo, najseksipilnija gradonačelnica Italije. Berlusconi je bacio oko na nju. <https://www.blitzquotidiano.it/politica-italiana/ilaria-caprioglio-sindaca-piu-sexy-ditalia-berlusconi-ha-messo-gli-occhi-su-di-lei-2654625/> (31.10.2023.)

19 Đanluka Vaki bacio je oko na Galileu Montiho. Čini se da je italijanski milioner Đanluka Vaki zaboravio Kolumbijku Arijadnu Giteres, pa se bacio pogled na Meksikanku Galileu Montiho. <https://www.panamaamerica.com.pa/ey/gianluca-vacchi-ha-puesto-sus-ojos-en-galilea-montijo-1081989> (31.10.2023.)

20 <https://www.cdm.me/svijet/planeta/kad-nema-melanije-tramp-bacio-oko-na-prvu-damu-argentine/> (31.10.2023.)

Nešto drugačije formalne strukture, ali iste semantičke realizacije jesu i frazemi: it. **non riuscire a staccare gli occhi da** ('ne uspevati odvojiti oči od'), šp. **no poder quitar los (sus) ojos de** ('ne moći skinuti (nečije) oči sa') i sr. **ne moći skinuti (odvojiti) oka (očiju) sa**.

*Svi gledaju u nju: Englezi ne skidaju oči sa najpopularnije žene hrvatskih fudbalera.*²¹

15a) it. **occhio mio (bello)** ('oko moje (lepo)')

15b) šp. **mis ojos (ojos míos)** ('moje oči' ('oči moje'))

15c) sr. **oko moje (lepo)**

Frazemi triju jezika koriste se za obraćanje od milošte dragoj osobi kao izraz naklonosti koja se oseća prema njoj. Na interlingvalnom nivou između frazema italijanskog i srpskog jezika konstatovan je odnos apsolutne formalne i semantičke ekvivalencije koja podrazumeva poklapanje na svim nivoima, dok je španska frazeološka jedinica u odnosu na njih pokazuje odnos PEMR, usled divergencije u redosledu konstituenata i broja imenice u prvom, tj. broja imenice u drugom slučaju. Zajednička za sva tri slučaja je metonimijska zamena: ORGAN ZA OSOBU, gde je oko kao organ upotrebljen da se imenuje osoba. Istovremeno su frazemi nastali metonimijskim prenosom, preciznije upotrebom sinegdohe: DEO ZA CELINU.

16a) it. **spogliare con gli occhi** ('skidati očima')

16b) šp. **desnudar con la mirada** (vista) ('skidati pogledom')

16c) sr. **skidati (svlačiti) očima (pogledom)**

Frazeološke jedinice triju razmatranih jezika denotiraju značenje: „pohotno, provokativno i žudno gledati nekoga s neskrivenim erotskim aluzijama, kao da ga skidamo u mislima“. Italijanski i srpski frazem predstavljaju apsolutne prevodne ekvivalente. Odlikuje ih

izomorfni leksemski sastav i identična morfosintaksička struktura. Navedeni frazemi jesu primer metonimijskog transponovanja: ORGAN ZA FUNKCIJU, tj. OKO ZA VID. Španski frazem u odnosu na italijanski i srpski ispoljava istovetnu semantičku realizaciju, ima istu sintaksičku strukturu, a razlikuje se po izboru leksema (upotreba imenice „pogled“ umesto somatskog konstituenta), što ga čini njihovim parcijalnim ekvivalentom sa leksičkim razlikama. U svojoj pozadinskoj slici frazeološke jedinice na vrlo eksplicitan način ukazuju „na seksualnu privlačnost i požudu vidljivu u pogledu muškarca koji kao da razodijeva ženu koja je predmet njegove seksualne želje i time je otvoreno poziva na spolni odnos“ (Hrnjak 2018: 352).

21 [https://nova.rs/sport/katar-2022/mateo-kovacic-izabel-katar-svetsko-prvenstvo-fudbal-mundijal/\(17.07.2023.\)](https://nova.rs/sport/katar-2022/mateo-kovacic-izabel-katar-svetsko-prvenstvo-fudbal-mundijal/(17.07.2023.))

Non riesco a essere spontanea con mio marito in fatto di sesso: quando vedo che mi spoglia con gli occhi, scapperei lontana²²

Tip međujezičke ekvivalencije koja postoji među kontrastiranim frazeologizmima triju jezika prikazana je u Tabeli 1:

Tabela 1 – Tip ekvivalencije između somatizama sa komponentom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku

	AE ²³	PEMR	PELR	PEMLR	NE	LP		AE	PEMR	PELR	PEMLR	NE	LP
accarezzare con gli occhi							fare l'occhio da (di) pesce morto						
šp.	•						šp.				•		
sr.			•				sr.					•	
amare come la luce degli occhi							fare l'occhio di triglia						
šp.			•				šp.					•	
sr.				•			sr.					•	
avere occhi solo per							guardare (vedere) di buon occhio						
šp.	•						šp.		•				
sr.	•						sr.		•				
custodire come la pupilla degli occhi							mangiare (divorare) con gli occhi						
šp.	•						šp.	•					
sr.	•						sr.	•					
essere l'occhio destro di qualcuno							mettere gli occhi su						
šp.	•						šp.	•					
sr.					•		sr.				•		
essere la pupilla degli occhi di qualcuno							non togliere gli occhi da						
šp.	•						šp.	•					
sr.	•						sr.	•					
fare gli occhi di tortora							occhio mio (bello)						
šp.					•		šp.		•				
sr.				•			sr.	•					
fare gli occhi dolci a qualcuno							spogliare con gli occhi						
šp.			•				šp.			•			
sr.					•		sr.	•					

22 (Ne uspevam da budem spontana sa svojim mužem u pogledu seksa: kada vidim da me skida očima, pobjegla bih daleko) <https://www.famigliacristiana.it/articolo/quando-mio-marito-mi-spoglia-con-gli-occhi-vorrei-solo-scappare.aspx> (27.06.2023.)

23 AE - apsolutna ekvivalencija; PEMR - parcijalna ekvivalencija sa morfosintaksičkim razlikama; PELR - parcijalna ekvivalencija sa leksičkim razlikama; PEMLR - parcijalna ekvivalencija sa morfosintaksičkim i leksičkim razlikama; NE - nulta ekvivalencija; LP - lažni prijatelji.

Konceptualno polje ljubavi u frazeologizmima...

Među italijanskim i španskim frazeološkim jedinicama postoji 8 slučajeva AE, 2 PEMR, 3 PELR, 1 PEMLR, 2 NE, 0 LP. Između italijanskih i srpskih frazema identifikovano je 7 slučajeva AE, 1 PEMR, 1 PELR, 3 PEMLR, 4 NE i 0 LP. U tabeli 2 rezultat kontrastiranja frazeologizama prikazan je i procentualno:

Tabela 2 – Rezultat kontrastiranja somatizama sa komponentom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku izražen u procentima

italijanski						
	AE	PEMR	PELR	PEMLR	NE	LP
španski	50 %	12,5 %	18,75 %	6,25 %	12,5 %	0 %
srpski	43,75 %	6,25 %	6,25 %	18,75 %	25 %	0 %

Zaključak

Predmet istraživanja rada bili su frazeologizmi sa somatskom komponentom oko u italijanskom, španskom i srpskom jeziku, i to oni kojima se konceptualizuje ljubav. U cilju dokazivanja inicijalne pretpostavke da će tipološki bliski jezici deliti više zajedničkih frazeoloških karakteristika u odnosu na genetski nesrodan jezik, iz opštih i frazeoloških rečnika, kao i iz elektronskih izvora ekscerpirana je građa za istraživanje. Metodom kontrastivne analize otkrivene su identičnosti, sličnosti i razlike sa semantičkog i formalnog aspekta, kako bi se odredila vrsta ekvivalencije na interlingvalnom planu, pri čemu je polazni jezik bio italijanski, a ciljni španski i srpski. Frazeološki korpus činilo je ukupno 96 frazeoloških jedinica. Za neke od njih određen je tip međujezičke ekvivalencije jer varijantni oblici i semantički sinonimne frazeološke jedinice nisu podvrgnute kontrastiranju. Kontrastivna analiza, sprovedena nad 16 italijanskih, 14 španskih i 12 srpskih frazema, dala je sledeće rezultate: između italijanskih i španskih jedinica postoji 8 slučajeva AE, 2 PEMR, 3 PELR, 1 PEMLR, 2 NE. Između italijanskih i srpskih frazema identifikovano je 7 slučajeva AE, 1 PEMR, 1 PELR, 3 PEMLR i 4 NE. Lažnih prijatelja nije bilo ni u jednom jeziku.

Ukoliko u obzir uzmemo procenat slučajeva apsolutnih ekvivalenata koji je visok u oba jezika, ali viši u španskom, slučajeve nulte ekvivalencije kojih je dvostruko više u srpskom nego u španskom i slučajeve parcijalne ekvivalencije sa leksičkim razlikama (gde različite lekseme uglavnom pripadaju istom semantičkom polju (oko/pogled; sladak/nežan), kojih je tri puta više u španskom nego u srpskom, zaključujemo da je dokazana inicijalna hipoteza, tj. da tipološki srodni jezici dele više zajedničkih frazeoloških karakteristika u odnosu na tipološki udaljen jezik, bar kada je u pitanju semantičko polje ljubav.

Postojanje značajnog broja apsolutnih ekvivalenata u kontrastiranim jezicima duguje se različitim fenomenima: zajedničkom poreklu (bilo da je ono iz Biblije ili klasičnih tekstova), ali i kalkiranju i poligenezi (istovremenoj pojavi univerzalnih metafora koje su motivisane telesnim iskustvom čoveka u različitim lingvo-kulturnim grupama). Postojanje, s druge strane, primetnog broja slučajeva nulte ekvivalencije govori o idiosinkratičkom karakteru jezika, bez obzira na stepen njihove genetske povezanosti. Kada je reč o frazeološkoj neekvivalenciji ona bi, između ostalog, mogla biti uzrok nepostojanja odgovarajućeg prevoda frazema u rečnicima. Tokom analize konsultovani su dvojezični i trojezični rečnici. Često su nudili neprecizne prevode, frazeme ciljnog jezika koji su u najboljem slučaju samo značenjski bliski (ne i ekvivalentni) frazemu polaznog jezika. Ako je cilj prevođenja frazeoloških jedinica iznalaženje takve frazeološke jedinice u frazeološkom sistemu ciljnog jezika koja će biti podudarna ne samo na nivou značenja i forme, već i u pogledu pragmatike, stila, ekspresivnosti, slikovitosti, asocijativno-konotativnog potencijala i funkcijsko-komunikativnog aspekta (Tanović 2000: 81), ne iznenađuje što rečnici različitih jezika pružaju proizvoljna i nepouzdana prevodilačka rešenja.

Literatura

Bibliografija

- Aligijeri 1996: D. Alighieri, Vita Nova. A cura di Guglielmo Gorni. Torino: Giulio Einaudi Editore.
- Anonimno 1999: Анонимно, Српске народне приповетке и пословице, сабрао Д. Томић. Нови Сад: Прометеј. / Anonimno 1999: Anonimno, Srpske narodne pripovetke i poslovice, sabrao D. Tomić. Novi Sad: Prometej.
- Ašić 2011: T. Ašić, Nauka o jeziku. Beograd: Beobook/ Filum.
- Buonaroti 1990: M. Buonarroti, Rime. A cura di Ettore Borelli. Milano: BUR – Biblioteca Universale Rizzoli.
- Filipović-Kovačević 2013: S. Filipović-Kovačević, Implicirana značenja u reklamama na engleskom i srpskom jeziku. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Gvacoti i Odera 2006: P. Guazzotti, M.F. Oddera, Il Grande dizionario dei proverbi italiani. Bologna: Zanichelli.
- Halas 2012: A. Halas, Pojmovni obrasci u srpskim i engleskim idiomima sa nazivima delova lica. Zbornik Matice Srpske za filologiju i lingvistiku, 55(1), 279–292.

- Hrnjak 2018: A. Hrnjak, I muškarci plaču, zar ne? O fizičkoj manifestaciji emocija u rodno obilježenoj frazeologiji hrvatskog i ruskog jezika. U: Slavofraz 2016: Phraseologie und (naive) Psychologie / Phraseology and (naive) psychology / Фразеология и (наивная) психология (str. 349–359). Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Hunseda 2006: L. Junceda, Diccionario de refranes, dichos y proverbios. Madrid: Espasa.
- Kaneljada i Paljares 2006: M. J. Canellada, B. Pallares, Refranero español: Refranes, clasificación, significado y uso. Madrid: Editorial Castalia.
- Kazadei 1997: F. Casadei, Tra calcolabilità e caos: Metafore ed espressioni idiomatiche nella semantica cognitiva. U: M. Carapezza, D. Gambarara e F. Lo Piparo (ur.), Linguaggio e Cognizione (Atti del XXVIII Congresso della Società di Linguistica italiana, Palermo 27- 29/10/1994) (str. 105-122). Roma: Bulzoni.
- Kazasanto 2009: D. Casasanto, Embodiment of abstract concepts: Good and bad in right-and left-handers. *Journal of Experimental Psychology: General*, 138 (3), 351–367.
- Kevečeš 1990: Z. Kövecses, *Emotion Concepts*. New York: Springer-Verlag.
- Kevečeš 2004: Z. Kövecses, *Metaphor and emotion: Language, culture, and body in humanfeeling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Klikovac 2004: D. Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Korpas Pastor 2003: G. Corpas Pastor, *Diez años de investigación en fra-seología: Análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*. Madrid: Lingüística Iberoamericana.
- Lapuči 2007: C. Lapucci, *Dizionario dei proverbi italiani*. Milano: Mondadori.
- Lejkof i Džonson 1980: G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors weliveby*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lejkof 1993: G. Lakoff, *The contemporary theory of metaphor*. U: A. Ortony (ur.), *Metaphor and Thought* (str. 202–252). Cambridge: Cambridge University Press.
- Milanović 2014: S. Milanović, Frazeologizmi s komponentom oko: univerzalno i specifično. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 43(1), 385-393.
- Milićević 2018: M. Milićević, Karakteristike neverbalne komunikacije u interakciji lekara i pacijenta. *PONS*, 15(2), 79-85.
- Milivojević 2008: Z. Milivojević, *Emocije: Psihoterapija i razumevanje emocija*. Novi Sad: Prometej.

- Mršević-Radović 1987: D. Mršević-Radović, Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpsko-hrvatskom jeziku. Beograd: Filološki fakultet.
- Paeze 1988: A. Paese, Body language, How to read others' thoughts by their gestures. Oxford: University Printing House.
- Paskual Lopes 2006: X. Pascual López, Lo que veo, bien lo creo. La vista en la fraseología española de origen latino. *Némesis. Revista de Humanidades*, 17, (s.d.).
- Petrarka 1992: F. Petrarca, *Rerum vulgarium fragmenta*. A cura di Alberto Asor Rosa. Torino: Einaudi.
- Ristić 2011: G. Ristić, Konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju strah. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 1 (1), 119-129.
- Ristić 2013: G. Ristić, Somatizmi u nemačkoj i srpskoj frazeologiji (kontrastivna istraživanja). Doktorski rad. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Ristić 2018: G. Ristić, Kontrastivna i konceptualna analiza nemačkih i srpskih somatizama u semantičkom polju 'ljutnja'. *Filolog*, 18, 75-95.
- Sirlot 2018: J. E. Cirlot, *Diccionario de símbolos*. Madrid: Ediciones Siruela.
- Stefanović Karadžić 1965: В. Стефановић Караџић, Српске народне пословице. Beograd: Prosveta. / Stefanović Karadžić 1965: V. Stefanović Karadžić, *Srpske narodne poslovice*. Beograd: Prosveta.
- Sveto Pismo Staroga i Novoga Zavjeta – Biblija 2018: Sveti Arhijerejski Sinod Srpske Pravoslavne Crkve. Online, [<https://svetosavlje.org/bogoslužbeni/sveto-pismo/?pismo=lat>] [11.08.2023.]
- Štrbac 2012: Г. Штрбац, Семантичка обележја фразеологизама с лексемом ОКО. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, 37, 323 – 335. / Štrbac 2012: G. Štrbac, Semantička obeležja frazeologizama s leksemom OKO. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 37, 323 – 335.
- Štrbac i Štasni 2017: Г. Штрбац, Г. Штасни, Соматизми и концептуализација стварности у српском језику (глава и њени делови). Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду. / Štrbac i Štasni 2017: G. Štrbac, G. Štasni, Somatizmi i konceptualizacija stvarnosti u srpskom jeziku (glava i njeni delovi). Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- Tanović 2000: I. Tanović, *Frazeologija bosanskog jezika*. Sarajevo: Dom štampe Zenica.

Izvori

- Arkes i Padoan 2020: R. Arqués, A. Padoan, Il Grande dizionario di spagnolo. Bologna: Zanichelli.
- Buitrago 2007: A. Buitrago, Diccionario de dichos y frases hechas. Madrid: Editorial Espasa Calpe, S.A.
- Cingarelli 2004: N. Zingarelli, Vocabolario della lingua italiana. Bologna: Zanichelli.
- Diccionario de la lengua española 2014: Real Academia Española. Online, [https://dle.rae.es/] [25.11.2023.]
- Dizionario italiano Olivetti a cura di E. Olivetti 2003: Olivetti Media Communication. Online, [https://www.dizionario-italiano.it/] [10.11.2021.]
- Golović 2010: Б. Головић, Фразеолошки српско-италијанско-француски речник. Београд: Албатрос плус. / Golović 2010: B. Golović, Frazeološki srpsko-italijansko-francuski rečnik. Beograd: Albatros plus.
- Kvartu 1993: B.M. Quartu, Dizionario dei modi di dire della lingua italiana. Milano: Rizzoli Libri S.p.A.
- Lurati 2001: O. Lurati, Dizionario dei modi di dire. Milano: Garzanti.
- Maldonado Gonsales 2006: S. Maldonado González (ed.), Clave: Diccionario de uso del español actual. Madrid: SM.
- Matešić 1982: J. Matešić, Frazeološki rječnik hrvatskogailirskog jezika. Zagreb: Školska knjiga.
- Moliner 2002: M. Moliner, Diccionario de uso del español. Madrid: Gredos.
- Otašević 2012: Ђ. Оташевић, Фразеолошки речник српског језика. Нови Сад: Прометеј. / Otašević 2012: Ђ. Otašević, Frazeološki rečnik srpskog jezika. Novi Sad: Prometej.
- Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika 1958-: Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Београд: Српска академија наука и уметности САНУ. Институт за српски језик. / Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika 1958-. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti SANU. Institut za srpski jezik.
- Sanćes 2001: A. Sánchez (ed.), Gran diccionario de uso del español actual. Madrid: SGEL.
- Seko, Andres i Ramos 2005: M. Seco, O. Andrés, G. Ramos, Diccionario fraseológico documentado del español actual: Locuciones y modismos españoles. Madrid: Aguilar.
- Sordže 1997: P. Sorge, I modi di dire della lingua italiana. Roma: Newton.

Tam 2009: L. Tam, Grande Dizionario di Spagnolo. Spagnolo-Italiano/Italiano-Spagnolo. Milano: Hoepli.

Vocabolario Treccani 2023: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.A. Online, [<https://www.treccani.it/vocabolario/>] [25.11.2023.]

Vujanić i dr. 2007: M. Вујанић и др., Речник српскога језика. Нови Сад: Матица српска. / Vujanić i dr. 2007: M. Vujanić i dr., Rečnik srpskoga jezika. Novi Sad: Matica srpska.

Marija Vujović

THE CONCEPTUAL FIELD OF LOVE IN ITALIAN, SPANISH AND SERBIAN IDIOMS WITH THE COMPONENT EYE

Summary

The paper deals with contrasting idioms with the component eye in Italian, Spanish and Serbian with the aim of determining identities, similarities and differences at the interlingual level. Considering the high derivational potential of the somatic lexeme, the research is limited to only one conceptual field - love. The initial hypothesis is that genetically closely related languages (Italian and Spanish) will share more common phraseological features than a typologically distant language (Serbian). In order to conduct the research, a corpus was excerpted from different dictionaries, and then it was subjected to contrastive analysis with the aim of establishing the type of interlinguistic equivalence according to formal and semantic criteria. Italian was the source language, and Spanish and Serbian were the target languages. The corpus was also subjected to conceptual analysis, relying on Lakoff and Johnson's cognitive approach to language (1980). The obtained results show that members of the Italian and Spanish linguistic and cultural communities conceptualize love in a similar way in their somatisms, but also that the Serbian phraseological fund contains a significant number of absolute equivalents, as a result of the common European origin of idioms, calquing or polygenesis. The existence of a noticeable number of cases of zero equivalence demonstrates the idiosyncratic character of languages, regardless of the degree of typological distance between them.

Key words: contrastive phraseology, equivalence, love, eye, Italian, Spanish, Serbian